

BESEDILNOFONETIČNE VSEBINE V TOPORIŠIČEVI SLOVNICI

Damjan Huber

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 811.163.6'342.9:929ToporišičJ.

V prispevku so obravnavane besedilnofonetične vsebine v izbranih slovenskih slovnicih, s poudarkom na Toporišičevi. Zametki besedilne fonetike so vidni že v Pohlinovi slovnici (1768), o razmeroma zaokroženem razpravljanju o besedilni fonetiki pa lahko govorimo šele pri Toporišiču, ki v svoji slovnici v poglavju *Fonetika besedila* opiše šest besedilnofonetičnih značilnosti: premor, poudarek, intonacijo, register, hitrost in barvo.

besedilna fonetika, slovenske slovnice, Jože Toporišič

The paper discusses prosodic content in different Slovene grammars, with an emphasis on Toporišič's. The beginnings of prosody or sentence phonetics are already discernible in Pohlin's grammar (1768), but a reasonably well-rounded discussion of the subject cannot be found until Toporišič, who in a chapter entitled *The phonetics of texts* describes six prosodic characteristics: pause, sentence stress, intonation, register, tempo and colouring.

prosody/sentence phonetics, Slovene grammar, Jože Toporišič

1 Uvod

Fonetiko besedila (SS 1976, SS 1984, SS 1991), *stavčno fonetiko* (Toporišič 1992) oz. *besedilno fonetiko* (SS 2000) Toporišič definira kot »[s]lušne značilnosti povedi, eno- ali večstavčne« (Toporišič 1992: 308), ki jih v zapisu lahko delno nadomestimo z ločili. Raziskovanje besedilne fonetike obsega členitev besedila s premori, poudarek, intonacijo, register, hitrost govorenja in glasovno barvanje. Z besedilnofonetičnega vidika so bile pregledane vse štiri izdaje Toporišičeve slovnice, prispevek pa prinaša tudi kratek pregled besedilnofonetičnih vsebin v nekaterih starejših slovnicih.¹

2 Zametki besedilnofonetičnih vsebin

Zametke besedilne fonetike lahko najdemo že v Pohlinovi slovnici, kjer o členih pravi, da jih uporabljamo, ko kaj poudarjamo, npr. *Kajpak de, ta mlade, inu ta stare* (SS 1768: 128), o povezavi med ločili in besedilnofonetičnimi značilnostmi pa poroča Malavašič: s klicajem zaznamujemo poudarek oz. »začudenje, ali zavpitje, ali ogorovor«, medtem ko pomišljaj uporabljamo, »kadar ali kako ime ali pa cele stavke izpustimo, v govoru nekoliko prejenjamo, kaj govora zamolčimo ali pa kaj nepričakovaniga povemo« (oboje SS 1849: 134–135). Vodnik v svoji slovnici omenja uporabo osebnih zaimkov ob glagolih, če želimo kaj posebej poudariti, npr. *on goni* (SS 1811:

¹ Podrobnejša analiza je na voljo v Huber 2013: 103–136.

125), Janežič pa poudarek povezuje z rabo osebnih zaimkov v imenovalniku, npr. *Če si ti na levo izvoliš, grem jaz na desno* (SS 1876: 199), ter ugotavlja, da se »[v] govoru [...] izreka posameznih besedí ravnomérno preminja: zdaj raste, zdaj pada, kakor zahteva umevnost in lepoglasje. [...] Glavno pravilo za naglaševanje nam bodi: poudarek naj se opira na najvažnejšo besedo v stavku« (prav tam: 165).

Breznik v svojih slovnicaх neposredno povezuje med besedilnofonetičnimi značilnostmi in pisnim jezikom vzpostavi z razpravo o *prosti* in *stalni stavi* ter o govornem odstavku kot raziskovalni enoti, kjer ugotavlja, da je osrednja beseda, od katere je odvisen besedni red v celotnem stavku, tudi najbolj poudarjena, saj je to »tista beseda v stavku, ki nosi stavkovo misel in ki je zavoljo tega najkrepkeje poudarjena« (SS 1916: 260), stavčni poudarek pa je lahko *pričakovan* in *nepričakovan*. Do nepričakovanega stavčnega poudarka pride, če določene besede, ki je pod poudarkom, prej v govoru nismo ustrezno napovedali. Pogosto ga najdemo proti/na koncu stavka, kjer pa ne najdemo pričakovanega poudarka, ki po navadi začenja stavek.

V prvih povojnih slovnicaх se lahko poučimo o rabi svojilnih zaimkov, ki jih uporabljamo le takrat, »kadar imajo poudarek« (SS 1947: 100), kazalni zaimki so največkrat naslonke, »le kadar osebo ali stvar določno pokaže in razloči od druge, nosi močnejši poudarek kakor samostalnik« (prav tam: 103), prislovi »dajejo besedam v stavku poudarek« (prav tam: 222), za členke pa je značilno, da »so le sestavni del stalnih rekel ali besed, ki jim včasih dajejo poudarek ali kak pomenski značaj« (prav tam: 238). V poznejših izdajah lahko najdemo nekaj več podatkov o poudarku, melodiji (oz. intonaciji) in premoru. Za poudarek je značilno, da ga uravnava prepona, ki ob poudarjenem govoru močnejše požene zrak iz pljuč, zven se okrepi in zviša, šumi so močnejši in izrazitejši, ves govor pa je razločnejši, kar zaznamo predvsem pri samoglasnikih, »zato pravimo, da so ti nosilci poudarkov; [...] očimo pa besedni in smiselni poudarek in melodijo« (SS 1956: 30). Smiselni poudarek in melodija »poudarjata tisto, kar je pomembno za razumevanje misli, ki jo hočemo povedati« (prav tam: 33), poudarek pa pogosto sovpade z naglasom, »tako da je za smiselno poudarjanje treba le okrepiti [naglas] na smiselno pomembni besedi« (prav tam). S poudarjanjem je povezano tudi smiselno členjenje besedila s premori in »višanjem ali nižanjem glasu ali s kadencami ob takih odmorih« (prav tam), kar daje stavku posebno intonacijo.

3 Toporišičev prispevek k besedilni fonetiki

O besedilnofonetičnih značilnostih v slovenskem prostoru najboljše razpravlja Toporišič. V poglavju *Pokrajinski pogovorni jezik* najprej ugotavlja, da »[p]okrajinsko obarvanost pogovornemu pa tudi zbornemu jeziku daje zlasti zelo različna stavčna intonacija, ki v glavnem temelji na različnem besednem naglasu« (SS 1976: 19), poglobljeno razmišljanje o tej tematiki pa napoveduje v poglavju o fonetiki besedila. V poglavju *Glasoslovje* navaja, da sta relativna višina in potek tona »zelo važna za naglaševanje in stavčno fonetiko (zlasti intonacijo)« (prav tam: 36), naglašeni samoglasniki so pri poudarjanju samo dodatno jakostno okrepljeni (poudarjeni), nenaglašene besede pa so povezane s poudarkom, če jih izgovorimo osamljene, saj v tem

primeru »dobijo stavčni naglas ali poudarek« (prav tam: 57). O razmerju med naglaševanjem in poudarjanjem je govora v SS 2000 v poglavju *Besedoslovje*: »Nekateri deli glasovnega gradiva [...] so izrazitejši kot drugi. Na te izrazitejše dele glasovnega gradiva se vse, kar je manj izrazito, opira, kakor se na kosti opirajo mišice in kite. Za izrazitejše dele besed pravimo, da so naglašeni (ali da imajo naglas), za take besede v stavku ali povedi pa, da so poudarjene« (SS 2000: 110).

O besedilnofonetičnih značilnostih najpodrobneje razpravlja v poglavju *Skladnja*, npr. o razmerju med ločili v zapisu in intonacijskimi poteki v govoru, saj »[p]ripovedne povedi zaznamujemo na koncu s piko, v govoru pa s povedno stavčno intonacijo in kadenco« (SS 1976: 430), medtem ko velelne povedi zaznamujemo »s klicajem tedaj, če so (čustveno) poudarjene« (prav tam: 433). Ob razlagi pristavčne zveze oz. besedne zveze izvemo, da se »[n]a meji obeh delov pristavčne fraze [...] navadno dela premor« (prav tam: 474). SS 2000 prinaša opis razmerja med poudarjanjem in stopnjevanjem, in sicer poznamo »[s]topnjevanje z golo ponovitvijo, a s poudarno izgovorno jakostjo ene od prvin [...] v primerih s ponovitvijo iste besede« (SS 2000: 603).

V SS 1984 se prvič pojavi poglavje *Sporočanje*, kjer prav tako najdemo povezave med zapisom in besedilnofonetičnimi značilnostmi: »To, kar nam zaznamujeta pika na koncu in velika začetnica na začetku povedi, bi bil govorno tipični potek osnovnega tona [...], začenši s tipično tonsko višino (velika začetnica) in tipičnim tonskim zaključkom (končno ločilo), pogosto na obeh straneh tudi ločeno s premorom« (SS 1984: 596). Od govornika se zahteva tudi dobro obvladanje besedilnofonetičnih značilnosti, ker pa marsikateri govorec tega ne zmore in se raje zateka k branju, prihaja do besedilnofonetične enoličnosti (prav tam: 615), preveliko in premajhno hitrost govorjenja pa lahko uvrščamo tudi med šume (SS 2000: 707).

3.1 Samostojno poglavje o besedilni fonetiki

Podrobneje je vseh šest besedilnofonetičnih značilnosti vključil že v SS 1976 pod skupnim naslovom *Fonetika besedila*, obširneje pa je obravnaval predvsem premor, poudarek in intonacijo. Šele v SS 2000 je nekoliko spremenjen samo naslov – *Besedilna fonetika*, medtem ko vsebina ni doživela nobenih sprememb. Ugotavlja, da nobeno besedilo (niti zapisano, ki je členjeno z ločili, niti govorjeno) ni nepretrgano,

ampak je mnogostransko oblikovano: nepretrganost glasovja ukinjajo premori ali pavze; tonsko vodoravnost razgibavajo rastoči in padajoči tonski poteki in njihova neenaka višinska lega; jakostno enoličnost odpravljajo glasneje in tiše izgovorjeni deli sporočila; enolično hitrost govora spreminja človekova sposobnost, govoriti hitreje in počasneje; vse glasovje lahko značilno obarva razpoloženje govorečega ali upoštevanje naslovnika (SS 1976: 437).

Zaradi razumevanja povedi s skladenjsko obliko stavka kot najmanjšega možnega sporočila je besedilna fonetika poimenovana tudi stavčna fonetika. Kljub poimenovanju besedilna fonetika v okviru, kot jo definira Toporišič, ne zaobjema slušnih značilnosti besedil v celoti, ampak obravnava nekatere slušne pojave med posameznimi povedmi, nekoliko podrobneje pa predvsem značilnosti na ravni stavka, ki ga razume kot besede, zbrane okrog osebne glagolske oblike (SS 2000: 533). Iz definicije besedilne fonetike je razvidno, da Toporišič v opredelitvi govorjenega

jezika izhaja iz raziskovalne enote (stavek) zapisanih besedil, definicije posameznih besedilnofonetičnih značilnosti pa so povzetki razmišljanj o tej tematiki v več slovenskih jezikovnih priročnikih.

Slovnica se v raziskovanju besedilnofonetičnih značilnosti osredotoči predvsem na besedilne enote, ki jih v pisavi zaznamujemo s piko, vprašajem in klicajem, v govoru pa z značilnimi intonacijskimi zaključki (prav tam: 438). Z vidika novejših besedilnofonetičnih raziskav je povezovanje obeh prenosnikov – govornega in pisnega – oz. raziskovanje besedilne fonetike na podlagi metodoloških načel pisnega prenosnika ena večjih pomanjkljivosti. Govorjeni jezik ima namreč povsem druge zakonitosti kot pisni, zato zanj veljajo tudi drugačna raziskovalna izhodišča, npr. za relevantno analizo premorov je potrebna transkripcija govora brez ločil in velikih začetnic, saj v nasprotnem primeru testirancu sugeriramo možna mesta in dolžine premorov (gl. Huber 2013 in tam navedeno literaturo).

3.1.1 Členitev s premori

V okviru *členitve besedil s premori* (SS 1976: 438–445) je analiziral dva odlomka branih besedil Cankarjeve črtice *Ob grahu*, kar je za analizo npr. gledališkega govora sprejemljiva metodološka izbira, vendar pa tako dobljene rezultate težje apliciramo na prosti govor, tj. najbolj avtentičen del govorne produkcije. Odlomka je prebralo sedem oseb, nato pa jih je Toporišič akustično analiziral in ugotovil, da so govorniki s premori najpogosteje ločili 1. povedi, kjer je bila izmerjena tudi največja dolžina premorov, tj. okrog 50 ms. Sledijo premori 2. med relativno samostojnimi deli iste povedi (soredje), 3. po spremnem stavku premege govora, če je pred dobresednim navedkom, 4. med posameznimi deli priredja, 5. pred dostavki, 6. pred odvisniki, 7. zaradi ritmičnosti, posebej pa je omenjeno tudi pavziranje v 8. prostem nepripravljenem govoru, kjer se »premori delajo tudi na mestih, ko ne vemo več naprej ali ko začeti stavek preokrenemo v drugo smer [...] Še več je premorov, če smo pri govorjenju preveč razburjeni [...] Tudi v slovesnem govoru se dela več premorov kakor običajno, tako rekoč vsako naglašeno besedo lahko osamimo s premori. Sicer delamo radi premor [...] pred tistim delom povedi, ki ga hočemo posebej poudariti« (SS 1976: 443), kar pa se v novejših raziskavah (spontanega) govora ni potrdilo (Huber 2013: 427–432).

Premori so v stilno nezaznamovani rabi različno dolgi, na splošno pa so tem daljši, čim bolj redno se pojavljajo v besedilih. Razdelil jih je v devet skupin, pri čemer so najdaljši na koncu vprašalne (80–86 ms) in pripovedne povedi (70 ms), najkrajši pa pred veznikom *in oz. ter* (12 ms) in pred navadnim podrednim veznikom *ter* za podrednim stavkom (3–7 ms) (SS 1976: 443–444), pri čemer ni povsem jasno, ali je z aparaturami, ki jih je imel takrat na voljo, to sploh bilo mogoče tako natančno izmeriti. Izpostavljena je predvsem primerna členitev s premori zaradi preglednosti in jasnosti sporočila, saj je lahko v nasprotnem primeru sporočilo ne samo zapleteno, ampak pogosto tudi nepravilno. V nasprotju s Toporišičem tuji raziskovalci premorov ne razumejo izključno kot glasovno prazne dele govora, ampak so lahko zapolnjeni tudi z (ne)verbaliziranim elementom, raziskujejo pa jih z vidika vloge, ki jih opravljajo v govoru (npr. Bilá, Džambová 2011), glede na (ne)prisotnost zvočnega signala v govoru (npr. Viola, Madureira 2008) idr.

3.1.2 Poudarjanje

Kot drugo je opisano (*stavčno*) *poudarjanje* oz. *jakostna izrazitost* (SS 1976: 445–449). V slovenski jezikoslovni tradiciji sta se termina *naglas* in *poudarek* dolgo časa med sabo zamenjevala oz. je bilo govora predvsem o poudarku v smislu besednega poudarka, danes naglasa. Šele Toporišič je naglasu eksplicitno namenil besedno, poudarku pa stavčno oz. besedilno funkcijo, s čimer je dokončno odpravil terminološko nejasnost. Poleg nenaglašenih besed so v govoru nekatere besede izgovorjene z normalno jakostjo, druge naglašujemo oslajeno, pri nekaterih pa se naglašenost poveča do poudarjenosti. V povedi *Včeraj zvečer je deževalo* je nenaglašena beseda *je* (1), oslajeno naglasimo besedo *včeraj* (2), besedi *zvečer* in *deževalo* pa naglasimo z običajno jakostjo (3) (prav tam: 445). V nasprotju z zmanjševanjem jakosti lahko določenim besedam jakost tudi povečujemo, torej jih poudarjamo (4). V slovnici je kot poudarjeno razumljeno vse, »kar je več kot neoslajeno (normalno) naglašeno« (prav tam: 446). Jakostni izrazitosti pod št. 1 in 3 sta slovarski, jakost 2 prinaša besedi skladišnja vloga, »jakost 4 pa poudarek kot posebno sredstvo členitve sestavin povedi z jakostjo. Jakost 2 in 3 je določena z naglasnim mestom, jakost 1 z odsotnostjo naglasnega mesta, jakost 4 pa je nevezana na naglasno mesto. Zato lahko poudarjamo tako naglašene kakor nenaglašene besede« (prav tam).

Od jakostne členitve povedi je odvisna stavčna intonacija, zato moramo v vsakem segmentu »odkriti njegovo jakostno težišče, ker se v njem ločevalno oblikuje t. i. glava stavčne intonacije« (prav tam: 447). Jakostno težišče segmentov je po navadi v tistem delu povedi, ki je najpomembnejši, lahko pa je tudi na besedi, ki sledi poudarnemu členu (*Tudi ON se je nasmehnil*). V primerih, kjer ni nobenega poudarjenega zloga, je težišče na zadnjem neoslajenem naglašenem zlogu segmenta (*Našo barako je zaMEDlo*), v »stavkih z vprašalnim zaimkom ali prislovom [... pa] je težišče na tem zaimku: *KDO je ta človek?*« (prav tam: 448).

Zelo malo Toporišič pove o tem, kaj vse vpliva na zaznavanje poudarka, saj omeni samo jakostno izrazitost. Naglas in poudarek, če ga razumemo kot okrepljeno naglaševanje, se namreč fonetično uresničujeta s kombinacijo več akustičnih dejavnikov, med katerimi so sprememba trajanja glasov, osnovne frekvence, amplitude in jakosti. Poleg tega so pri prepoznavanju poudarkov pomembni še jasnejši izgovor in govornica telesa. Najpogosteje so za prepoznavanje poudarkov pomembne različne kombinacije vseh naštetih parametrov znotraj enega poudarka, raziskovati pa jih je mogoče npr. z vidika pogostosti pojavljanja, njihovih vlog, besednovrstne predvidljivosti, v povezavi z neverbalno komunikacijo in drugimi (besedilno)fonetičnimi značilnostmi, npr. intonacijo, premorom, hitrostjo govora, trajanjem in jakostjo glasov (npr. Herment - Dujardin, Hirst 2012; Kodrič, Tivadar 2016).

3.1.3 Intonacija

Stavčno intonacijo (SS 1976: 449–459) definira kot »značiln[o] podob[o] tonskega poteka v segmentu« (prav tam: 449), njeni tipični poteki pa so intonemi² (SS 2000:

² V primerjavi s francoskimi intonologi, ki so se »pri poimenovanju francoskih intonemov dosledno opredeljevali za vloge, ki jih intonacijska znamenja izvršujejo v povedi[, Toporišič] v svoji intonacijski

544). Na intonacijo vplivajo tudi poudarjene enote, zato velja, da »[č]e v stavku ni nič poudarjeno, so naglašeni zlogi višinsko urejeni tako, da je prvi najvišji, vsak naslednji pa od njega nižji« (SS 1976: 449). Za pripovedno intonacijo je značilno padajoče intonacijsko ogrodje. Če je to ogrodje nekoliko bolj strmo, potem imamo opravka z enim tipom vzklične intonacije, vprašalna intonacija pa ima rastoče intonacijsko ogrodje. Enosmerno in enakomerno intonacijsko ogrodje se prekine, če je katera beseda v enoti poudarjena. Za pripovedno intonacijo je v tem primeru značilno, da je poudarjena beseda tudi intonacijsko najvišje izgovorjena, medtem ko za poudarjeno besedo znotraj vprašalne intonacije velja, da je intonacijsko najnižja. Do poudarjene besede se torej intonacija spušča, potem pa začne naraščati (prav tam: 450).

Z intonacijo so povezani termini, kot so *zložje*, ki »pomeni nenaglašene zloge za naglašeni samoglasnikom ali pred njim« (SS 1976: 450), *govorni takt*, ki ga tvorita naglašeni zlog in *zložje*, s tem da »[n]aglašeni zlog takta imenujemo arso, nenaglašene(ga) za njim tezo, nenaglašene(ga) pred prvim taktom segmenta pa anakruzo« (prav tam: 451), *glava intonacije* »se začenja z jakostnim težiščem segmenta, pa vse do konca segmenta, trup pa je del pred tem« (prav tam: 453). Medtem ko ima glavo vsak segment, *trup intonacije* ponekod ni nujno potreben, npr. pri intonacijah z jakostnim težiščem na prvem naglašenem zlogu ali celo pred njim. Začetek glave intonacije je povezan z zlogom, na katerem je jakostno (oz. intonacijsko) težišče, temu pa sledi *rep glave*, ki je sestavljen iz ponaglasnega *zložja* ali iz *zložja* in celih stavkov.

Glede na tipična razmerja težišča in repa ter po mestu segmenta »v povedi imajo intonacijske glave posebna imena: kadenca, antikadenca in polkadenca. Kadenca in antikadenca sta končni glavi [...], polkadenca pa je nekončna intonacijska glava« (SS 1976: 453). Kadenca je zmeraj padajoča, medtem ko je antikadenca lahko rastoča, stopničasta ali visoka. Polkadenca je po navadi podobna antikadenci, saj poznamo vse tri variante, rastočo, stopničasto in visoko, uporablja pa se še padajoča polkadenca (prav tam: 454–455). Kadenco uporabljamo v povedih brez čustvene zavzetosti (povedni, pogojni, velelni naklon, vprašalne povedi z zaimensko vprašalnico). Antikadenca je značilna za vprašalne stavke z vprašalnico *ali* (ki je lahko tudi izpuščena) in za ponovljena vprašanja z zaimensko vprašalnico. Velikokrat tako ponovljeno vprašanje tudi čustveno obarvamo, zato dobi intonacija vzklične lastnosti. Za vzklično intonacijo je torej značilno, da jo uporabljamo, kadar povemo kaj s čustveno prizadetostjo – tako je mogoče izgovoriti vse primere s povedno in vprašalno intonacijo. Polkadenco uporabljamo pri vseh nekončnih segmentih (prav tam: 457–458). Toporišičeva interpretacija stavčne intonacije je osredotočena predvsem na vlogo, »ki jo intonacija odigrava v odvisnosti od skladenjske zgradbe povedi [...] Zato ni presenetljivo, da avtor vezi med stavčno intonacijo in skladenjsko razdelitvijo povedi pogosto utemeljuje z uporabo ločilnih znamenj, za katera ugotavlja, da so v najtesnejši povezavi z intonacijsko podobo stavka« (Vitez 1995: 43).

razvrstitvi oblike poimenuje po značilnostih njihovega tonskega poteka, ne pa po njihovi funkcionalnosti« (Vitez 1995: 75).

3.1.4 Register, hitrost in barva

Register je »relativni tonski položaj stavčne intonacije« (SS 1976: 459). Pri navadnem govorjenju po navadi uporabljamo srednji tonski pas svojega govornega tonskega območja (npr. basa). Višje tonske pasove uporabljamo pri poudarjanju, na dnu srednjega pasu pa se po navadi končajo povedne kadence. Brez posebnih težav lahko najdlje govorimo v svojem srednjem tonskem pasu. Zgornje tonsko območje uporabljamo, če npr. oponašamo koga, ki govori zelo visoko, pogosto pa tudi v javnem govornem položaju, ki ga nismo vajeni. Za zaporedne priredne sestavine je značilno, da imajo vse nižji register, naslednjo povedno enoto pa nato spet začnemo višje. Tudi vrinjene stavke po navadi zaznamujemo z znižanim registrom. Tako zvišani kot znižani register sta čustveno obarvana (prav tam: 460).

Ljudje sicer govorimo različno hitro, vendar se hitro sporazumemo v presoji, ali kdo govori (pre)hitro, normalno ali (pre)počasi. Priporoča se normalna *hitrost govora*,³ sredstvo za uravnavanje hitrosti govora pa so tudi primerni premori. Kljub vsemu tudi pri normalni oz. srednji govorni hitrosti ne govorimo vse enako hitro. Tisto, kar je za nas pomembnejše, »napravimo izrazito tudi s primerno upočasnjenim izgovorom; kar je manj važno, pa hitreje preletimo [...]; vrinjeni stavek pa navadno izgovorimo hitreje od sobesedila« (SS 1976: 460). Hitrost govora prilagajamo tudi naslovniku, snovi, ki jo obravnavamo, in času, ki ga imamo na voljo. Ljudem, ki so manj vajeni poslušanja, po navadi govorimo počasneje, prav tako tudi v primerih, ko govorimo o težjih vsebinah. Hitrost govora je odvisna tudi od čustvene obarvanosti tematike in razpoloženja govorca. Tako npr. resne in žalostne stvari govorimo upočasnjeno, medtem ko veselo in prijetno vsebino podajamo pospešeno živahno. Govorna hitrost je seveda odvisna tudi od govorničevega temperamenta (prav tam: 461) ter (ne)spontanosti, (ne)dialoščnosti in stilne (ne)zaznamovanosti govorne produkcije, (ne)znane tematike ter govorca (npr. spol in govorna »natreniranost«), o čemer Toporišič ne poroča, so pa ti kriteriji pomembni pri raziskovanju vseh besedilnofonetičnih značilnosti, ne samo hitrosti govora (npr. Horga, Mukić 2000).

Glede *barvanja* zvočnega gradiva izvemo, da je to »posledica spremembe odzvočnega prostora v ustih« (SS 1976: 461). Kot tipično barvanje je izpostavljeno nosljanje, značilno pa barvajo glasovje ljudje, ki imajo spodnjo čeljust bodisi prekratko bodisi predolgo. Na barvo glasov lahko vplivamo tudi s spremembami oblik lic in ustnic, s spremembo registra ali jakosti, npr. pri kričanju. Glasovje lahko obarvamo tudi s hripavostjo (prav tam).

4 Sklep

V slovenskih slovnicaх so besedilnofonetične definicije zapisane z vidika pisnega prenosnika, pravila pa so namenjena pravilnejšemu in lažjemu branju zapisanih besedil. Zametki besedilne fonetike so vidni že v SS 1768, o precej obširnem, poglobljenem in zaokroženem razpravljanju o besedilni fonetiki pa lahko govorimo šele v

³ Za normalno hitrost govora naj bi veljalo izgovarjanje 5 zlogov/sekundo (Kodrič, Tivadar 2016: 162, op. 108).

SS 1976. Pri Toporišiču in drugih raziskovalcih (oz. bolje rečeno poročevalcih) besedilne fonetike opazamo nekaj pomanjkljivih raziskovalnih izhodišč: 1. raziskave niso temeljile na avtentičnem oz. spontano govornem gradivu, ampak na bralni realizaciji zapisa, 2. uporabljali so predvsem literarna besedila, ki z današnjega vidika raziskovanja verjetno niso najbolj reprezentativen vzorec govornega jezika, 3. izsledki niso bili rezultat obsežnejšega raziskovalnega dela, ampak bolj ali manj subjektivnega opazovanja posameznika. V zadnjih letih se razmere nekoliko izboljšujejo, saj raziskave govorne produkcije temeljijo na velikih in reprezentativnih govornih korpusih, analiz pa se lotevamo tudi z računalniškimi orodji, specializiranimi za raziskovanje govorne produkcije. Prav zaradi tehnološkega razvoja lahko raziskave govora temeljijo na realnem in spontanem govoru, česar si v preteklosti nismo mogli niti predstavljati.

Viri in literatura

- BILÁ, Magdaléna, DŽAMBOVÁ, Anna, 2011: A preliminary Study on the Function of Silent Pauses in L1 and L2 Speakers of English and German. *Brno Studies in English* 37/1. 21–39.
- HERMENT - DUJARDIN, Sophie, HIRST, Daniel, 2012: Emphasis in English: a Perceptual Study based on Modified Synthetic Speech. *Speech Prosody* 2002. Aix-en-Provence. 1–4.
- HORGA, Damir, MUKIČ, Igor, 2000: Neki vremenski parametri govora u dnevnicima HTV-a. *Govor* 17/2. 105–127.
- HUBER, Damjan, 2013: *Poudarek in pavza v standardnem slovenskem govoru. Doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- KODRIČ, Karmen Brina, TIVADAR, Hotimir, 2016: Instrumentalna fonetična analiza pětih samoglasnikov in pravorečje popularnega pétega besedila popevke. *Muzikološki zbornik* LII/1. 147–169.
- SS 1768 = POHLIN, Marko, 1768: *Kranyska Grammatica*. Ljubljana.
- SS 1811 = VODNIK, Valentin, 1811: *Pifmenoſt ali Gramatika sa Perve Shore*. Ljubljana.
- SS 1849 = MALAVAŠIČ, Franc, 1849: *Slovenska slovnica za perve slovenske ſole v mestih in na deželih*. Ljubljana.
- SS 1876 = JANEŽIČ, Anton, ⁵1876: *Slovenska slovnica za domačo in ſolsko rabo*. Celovec: V založbi tiskarnice družbe sv. Mohora.
- SS 1916 = BREZNIK, Anton, 1916: *Slovenska slovnica za srednje ſole*. Celovec: Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.
- SS 1947 = Uredniški odbor, 1947: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS.
- SS 1956 = BAJEC, Anton, KOLARIČ, Rudolf, RUPEL, Mirko, 1956: *Slovenska slovnica*. Ljubljana: DZS.
- SS 1976 = TOPORIŠIČ, Jože, ¹1976: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- SS 1984 = TOPORIŠIČ, Jože, ²1984: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- SS 1991 = TOPORIŠIČ, Jože, ³1991: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- SS 2000 = TOPORIŠIČ, Jože, ⁴2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- VIOLA, Izabel Cristina, MADUREIRA, Sandra, 2008: The roles of pause in speech expression. *Speech Prosody 2008. Fourth Conference on Speech Prosody. 6.–9. maj 2008*. Brazilija: Campinas.
- VITEZ, Primož, 1995: *Protistavna analiza francoske in slovenske stavčne intonacije. Magistrska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.